

פרשת תולדות

רבקה - אם האימהות

אריק נמט

לא כן רבקה הנמרצת: "ויהי הוא טרם כילה לדבר והנה רבקה יוצאת" (בראשית, כ"ד, טו), ומוסיפה יותר ממה שנתבקשה: "שתה... גם לגמליך אשאב" (פס' יח-יט), ומדגישה התורה את נכונותה: "והיא ר... ותרץ" (פס' כ). היא אף יודעת לארח כראוי: "גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון" (פס' כה), וכבר עמדו חז"ל על חכמתה - "ענתה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון" (רש"י, פס' כד).

וכשהולכת רבקה לבית בעלה לעתיד, מציינת התורה: "ותשא רבקה את עיניה... ותאמר... מי האיש הלזה" (פסוקים סד-סו) - מדוע נזקקת התורה לפרט שאלות סתמיות שכאלה? אלא משום שעיניה צופיות היו למרחוק, מיד הבינה בגודלו של אותו איש - "צפת שידו שטוחה בתפילה, אמרה: ודאי אדם גדול הוא, לכך שאלה עליו" (בראשית רבה, ס', טו).

ואולם, מעבר לדברים שהזכרנו, נראה שפעילותה המתוחכמת בפרשת ברכת יצחק לבניו, היא המבליטה ביותר את ראייתה ארוכת הטווח של רבקה, שהאפילה על הערכתו של יצחק ביחס לבניו.

וכאן המקום לשאול: מדוע דווקא רבקה משמשת כדמות כה דומיננטית בניגוד לשאר האמהות? אם ננסה לחלק את הפרשיות העוסקות באבות, נוכל לקבוע כי פרשיות לך לך, וירא וחיי שרה עוסקות באברהם, פעולותיו ומאורעותיו. תולדות עוסקת ביצחק, ואילו פרשיות ויצא, וישלח וישב מתמקדות בעקב. נמצא שיצחק, לפחות מן הבחינה הכמותית הינו דמות אפורה

ושולית ביחס לאביו ולבנו וכבר עמדו ראשונים ואחרונים על מהותו של יצחק והעלו שאכן יצחק הוא החוליה המקשרת בין אברהם ליעקב, כאשר הוא למעשה ממשיך את אברהם, אך אינו יוצר או מחדש.

בנוהג שבעולם תפקיד האשה להשלים את חסרונות בעלה. לפי זה, פועלת האישה ביחס הפוך לעוצמה אותה מפגין הבעל. אם יצחק בחייו הגשמיים הוא הדמות הפחות דומיננטית מבין

"ויאמר ה' לה...' - מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה, אלא עם אותה הצדקת, ואף הוא ע"י עילה. ר' אבא בר כהנא אומר: כמה כרכורין כרכר בשביל אותה אישה להשיח עימה, שנאמר: 'ויאמר לא כי צחקת...' (בראשית רבה, ס"ג, ז).

דמות מופלאה חושף בפנינו המדרש. רבקה היא האשה היחידה עימה נזקק הקב"ה להשיח. האם אכן דמותה כה בולטת? נעקוב אחר דמותה במהלך הפרשיות, ונגלה שאכן כך הדבר.

אצל אברהם לא כתוב כיצד הכיר את שרה, אלא רק "ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי..." (בראשית, י"א, כט), ואילו אצל יצחק ויעקב ישנו תיאור מפורט יותר. אלא שלקייחת נשי יעקב, רחל ולאיה, לא היתה תלויה בהן כלל וכלל, והדיאלוג מתנהל בין יעקב ללבן, בעוד שבשידוכיה של רבקה מתגלה פמיניזם נדיר - "נקרא לנערה ונשאלה את פיה..." (שם, כ"ה, נז). רק אצלה לא התבצע שום תהליך ללא מעורבותה, והיא המכריעה - "אלך!"

עוצמתה מתגלה גם בעת המפגש עם אליעזר בשוקת. שלא כרחל הנפגשת עם יעקב ואינה פוצה כלל את פיה בעת אותו מפגש, והכל מתנהל מצידו של יעקב: "ויגל את האבן... וישק את צאן... וישק יעקב לרחל...ויבך... ויגד לרחל..." (שם, כ"ט, י"ב) - רחל שותקת, פאסיבית. משה גם הוא נפגש עם ציפורה ואחיותיה ופועל בצורה אקטיבית: "ויקם משה ויושיען, וישק את צאנם" (שמות, ב', יז), ואילו הן נותרות פאסיביות: "ויאמר אל בנותיו ואיו, למה זה עזבתן את האיש, קראן לו ויאכל לחם" (שם, ב', כ).

שלידתם כרוכה יחדיו, כך גם מותם. השאלה השלישית היא לגבי אמצע החיים, זמן הנישואין (המסמל את השלב המרכזי בחיים), "אם לקח יעקב אשה מבנות חת... למה לי חיים" (פס' מו). חיה איבדו את משמעותם, אם לא הוקם ליצחק זרע, הממשיך את תורת ה'.

יצחק לעומתה, הטפל לה בנביאות (כאברהם ביחס לשרה), מניח שרק בן אחד ימשיך את השושלת, ובאופן טבעי התפקיד מוטל על עשיו הבכור. כך נוכל לנסות ולבאר את הפסוק: "וישלח יצחק את יעקב... אל לבן... אחי רבקה אם יעקב ועשו" (כ"ח, ה), על המילים: 'אם יעקב ועשיו' אומר רש"י: "איני יודע מה מלמדנו". אבל יש לומר שפשט הדברים הוא שרבקה רואה את עשיו כממשיך ייעודה, והמשכו חיוני להתפתחות זרע יצחק באותה מידה שהמשכיות יעקב חשובה וחיונית.

ההשוואה לתמר

בבראשית רבה (ס', טו) נאמר: "שתים הן שנתכסו בצעיף וילדו תאומים: רבקה ותמר...". ההשוואה לתמר מאלפת וננסה לעמוד על טיבה.

שתי מידות נעלות מצינו בתמר, והן:

א. חיזור אחר בית יעקב ויהודה, ורצון להמשיך את זרעם אפילו במחיר השפלה "ותשב בפתח עינים... ויראה יהודה ויחשבה לזונה" (ל"ח, יד-טו).

ב. צדקות מופלגת, שממנה נלמד לדורות הדין "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל שילבין פני חבירו ברבים" (סוטה י:).

ההקבלה לרבקה מדויקת:

א. היא זו הפועלת באופן אקטיבי בתהליך הנישואין כדי להידבק ביצחק, והיא גם זו שדואגת באופן מתוחכם לברכתו של יעקב כממשיך הזרע, ממש כפי שתמר מתחכמת כדי להדבק ביהודה.

ב. אמנם רבקה איננה נמסרת לכבשן האש כתמר, אבל היא מוכנה להקריב את חייה על

האבות, הרי רבקה נאלצת להיות הדומיננטית ביותר מבין האמהות.

אשת ה"למה"

דווקא בנקודה זו צצה ועולה שאלתה הנוקבת של רבקה. זעקתה "למה זה אנכי", מעידה כביכול על חיסרון באמונה וביטחון. היתכן? - בעיון מעמיק יותר, תפיסת עולמה עולה ומתבארת באור אחר. לא פחות משלוש פעמים משתמשת רבקה במילה "למה" בפרשתנו. לראשונה בהריונה: "למה זה אנכי" (כ"ה, כב), בהמשך, לאחר ברכות יצחק: "למה אשכל גם שניכם יום אחד" (כ"ז, מה), ובשלישית - "אם לקח יעקב אשה... למה לי חיים" (פס' מו).

נראה שרבקה מודעת היטב לתפקידה בעולם: עליה להיות חוליה מרכזית בשרשרת שתבנה את עם ישראל. ברור לה שהוולד שיוולד לה הוא בונה העם, וכשהיא חשה בתינוק הנמשך הן לבתי כנסיות ומדרשות, והן לבתי ע"ז, עולות חששות כבדים ביחס לייעודה היא שיש. שמא אין אותו ילד עתיד לשמש כבונה העם? - תשובת ה': "שני גוים בבטןך" (שם, כ"ה, כג), מובנת לרבקה היטב. היא האדם הראשון המבין שאין ישראל עולה אלא מחורבנה של רומי. יעקב ועשיו הם אמנם שני בנים, אך אם אחת להם, ושניהם נולדו בלידה אחת. אין זו מציאות דומה לזו של יצחק וישמעאל, שכן יצחק נולד לשרה וישמעאל להגר. ליעקב ועשיו אם משותפת, ולשניהם יש מקום בבניין עולם כממשיכיו הנבחרים של זרע יצחק. דאגתה המרכזית של רבקה היא לשלומם של שני בניה גם יחד. לפי זה אין היא באה רק להגן על יעקב, אלא לדאוג לכך ששניהם ימשיכו להתקיים בצוותא, לא מתוך שוויון, אלא במתכונת של: "רב יעבוד צעיר". רק אם תצליח בכך, תגשים את ייעודה הפרטי.

קעת מובנות שאלות ה"למה" - כולן סובבות סביב רצונה של רבקה לנתב את עולמה ועולם בניה לכיוון אליו נועדו. השאלה הראשונה - בתי חילת חייהם (בזמן הריונה): "למה זה אנכי" (פס' כב), כלומר ייעודי בחיים לבנות את עם ה', ולא עם שילך לדרך ע"ז. השאלה השנייה לגבי סוף חייהם - "למה אשכל גם שניכם יום אחד" (כ"ז, מה). שאלה זו מניחה שכשם

בעיסה, וענן קשור על האוהל, וכשמתה פסקו.
וכשבאת רבקה חזרו" (רש"י, כ"ד, טז).

מזבח ייעודה הנעלה: "... למה זה אנכי... למה לי
חיים..." (כ"ה, כב; כ"ז, מז).

אשת חייל

אם אכן רבקה היא אישיות כה מרכזית, היינו
מצפים באופן טבעי למצוא בנביאים ובכתובים,
פסוקים על אותה אם מופלאה ובולטת, כפי
שמצאנו בשאר האמהות:

שרה - "הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה
תחוללכם" (ישעיה, נ"א, ב).

רחל - "קול ברמה נשמע... רחל מבכה על
בניה" (ירמיה, ל"א, טו).

לאה - "יתן ה'... כרחל וכל אה" (רות, ד',
יא).

גם תמר, מקבילתה של רבקה, נזכרת בכתובים
- "ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה
תמר ליהודה" (רות, ד', יב).

ואולם, שמה של רבקה נעדר. לאן נעלמה?
הנשכחה?

הדעות השונות ביחס לזיהוי "אשת החיל"
במשלי, ידועות, ומקובלנו מרבנו הרב מדין
שהכוונה לרות. עם זאת, נראה שניתן למצוא
מקבילות מסוימות בין אותה אשת חייל לבין
רבקה אמנו, וסייעתא לכך נמצאת במדרש:
"גמלתהו טוב ולא רע' - זו רבקה שגמלה חסד
ליצחק, ששאלה אם תלך להנשא ליצחק ואמרה
אלך" (ילקוט מעם לועז, משלי, תע"ח). לפי"ז
מסתתרת לה דמותה הגדולה של רבקה ב"אשת
חיל", אותה אישה שהיא נזר נשות התנ"ך.

ולעניין הסתרת שמה של רבקה בספרי
הנביאים, כבר למדנו: "ותמת דברה מינקת
רבקה ותקבר... תחת האלון" (בראשית, ל"ה, ח),
ופירש רש"י: "ולפיכך העלימו את יום מותה (-של
רבקה), שלא יקללו הבריות הכרס שיצא ממנו
עשיו, אף הכתוב לא פרסמה" (ילקוט מעם לועז,
משלי, תע"ח).

"ויביאה יצחק האהלה... ויאהבה וינחם יצחק
אחרי אמו' -...שכל זמן ששרה קיימת היה נר
דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה